

Metaphysicæ late tractavi, distinguendo in illo objecto negationem non repugnantiam, a positiva possibilitate. Nam prior supponitur ex se in objecto, posterior vero, quacumque ratione concipiatur ut aliquid positivum possibile, habet rationem possibilis ab ipsa omnipotentia Dei, quatenus effectiva est suimet objecti. Unde refert D. Thomas, d. q. 26, art. 3 et 4, cont. Gentes, cap. 20, illud quod omnino non habet rationem entis, non claudi sub objecto omnipotentiam, quod intelligendum est cum proportionem, scilicet, de non ente possibili, id est, de tali non ente, quod in suo conceptu includat repugnantiam essendi, ut est Chimæram esse, vel hominem esse irrationalem et similia.

15. *Dubium.*—*Opinio Cajetani.*—Quæri vero potest, an non ens actu tantum, quatenus tale est, pertineat ad omnipotentiam Dei, ita ut claudatur sub objecto ejus et circa illud versetur aliquo modo Dei omnipotentia. Nam Cajetanus, 1 p., quæst. 25, art. 3, dixit omnipotentiam versari circa ens et circa non ens, licet diverso modo, circa ens dando illi esse, circa non ens autem, non producendo illud, cum possit, vel non conservando. Sic enim dicitur Deus, sua omnipotentia annihilare aliquid posse, vel destruere, quæ sunt mutationes, vel quasi mutationes ad non esse. Alii dicunt non ens, ut sic, non posse dici objectum omnipotentiam, quantum ad illam negationem, quia ens possibile non habet, quod sit non ens actu ab omnipotentia Dei, sed de se est nihil actu, nisi a Deo esse accipiat. Et sic dicitur creatura habere de suo, quod sit nihil. Item quia tenebræ non dicuntur claudi sub objecto virtutis illuminativæ, quia ex absentia illius redeunt, non enim redeunt a sole, proprie loquendo, sed cessante actione solis ex se tales sunt.

16. *Resolutio.*—*Dubium.*—Sed quæstio est de modo loquendi, nam res clara est. Quia non ens, ut illa negatio dicit negationem possibilitatis, seu capacitatis ad esse, omnino excluditur ab objecto omnipotentiam, quod non est limitatio, sed excellentia omnipotentiam. Non ens autem, ut dicit ens possibile cum negatione actualis existentiam, clauditur sub objecto, quatenus per potentiam Dei potest recipere existentiam, ut etiam est clarum. Quatenus vero est non ens actu, etiam caret influxu omnipotentiam Dei. An vero hoc satis sit, ut dicatur objectum omnipotentiam quoad illam negationem, et an dicendum sit habere a Deo, quod sit non ens, vel ex se, quæstio est modo loquendi. Proprie tamen potius id videtur pertinere ad objectum voluntatis quam poten-

tiam. Voluntas non intelligitur positive velle, ut illud non sit et ut potentia non influat in illud, potentia autem non intelligitur habere quasi habitudinem ad illud objectum. Unde proprie non habet creatura quod sit non ens actu ex omnipotentia Dei, eo modo quo negatio dicitur esse causa negationis, illa enim negatio influxus magis est a voluntate quam ab ipsa potentia. Sicut quando ex absentia luminosi sunt tenebræ, removens luminosum est potius causa tenebrarum, quam ipsum luminosum. Sic ergo voluntas, quæ est ratio suspendendi influxum potentiam est proprie causa et negatio, etiam influxus potest, suo modo, dici proxima causa per se, potentia autem ipsa non ita proprie.

Actiones divinæ omnipotentiam.

17. Ultimo inquiri hic potest de actionibus divinæ omnipotentiam, quæ materia amplissima est, nam complecti potest omnia, quæ de divinis operibus theologia disputat. Et ideo breviter advertendum divinam omnipotentiam nullam habere actionem ex necessitate, ideoque propriissime considerari in Deo in actu primo, in quo differt ab intellectu et voluntate Dei. Nam intellectus et voluntas primo et per se versantur circa ipsum Deum, et ideo ex necessitate habent actum, saltem circa ipsum Deum, et ideo eadem necessitate sunt in actu secundo, vel potius sunt ipse actus secundus, quia illi actus immanentes sunt, et ideo contra Deum ipsum possunt semper, ac necessario esse, quantum ad totam realitatem suam. Potentia vero primo, ac per se versatur circa creaturas, omnesque actus suos circa illas exercet, ejusque actio transiens est, et ideo nec necessaria esse potest, nec est æterna.

18. Hinc ergo fit, ut tam ipsius potentiam divinam quam actionis ejus duplex sit consideratio. Potentia enim sumi potest vel per se, ac præcise spectata, vel ut conjuncta liberæ voluntati et quasi alligata ordini ab ipsa voluntate præscripto. Et juxta hanc duplicem considerationem videtur sumpta vulgaris distinctio theologorum de divina potentia in absolutam et ordinatam, seu ordinariam, quam tradit D. Thomas, d. quæst. 25, art. 5, et alii in 1, d. 43 et 44. Nam priori modo et secundum se potentia spectata, absoluta dicitur. Posteriori autem modo sumpta dicitur ordinata. Quam insinuasse videtur Paulus cum dixit: *Deum operari omnia secundum consilium voluntatis suæ.* Christus autem Dominus cum dixit Matthæ, 26:

An non putas, quia possum rogare Patrem meum et exhibebit mihi plusquam decem legiones angelorum, etc., priorem potentiam absolutam insinuasse videtur: ordinatam vero cum subjungit: *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri.*

19. Et quanquam in explicatione horum terminorum sit aliqua varietas inter theologos (quam notavi in die. disput. 30 Metaphysicæ, sect. ult., num. 32) est parvi momenti et solum de usu vocis, nam res constat. Et in omni opinione certum est, potentiam non dici absolutam, vel ordinatam nisi per respectum ad voluntatem, nam quatenus soluta concipitur ab omni lege, seu decreto voluntatis dicitur absoluta, ordinata vero, ut conjuncta illi. Potest autem hoc esse duobus modis. Unus est, quatenus potentia intelligitur conjuncta alicui legi universali, ut de movendo celo continue. In qua lege potest Deus dispensare, cum voluerit, ut cum solem sistere facit, quod juxta hanc expositionem censetur per potentiam absolutam fecisse. Alius modus est, ut potentia intelligatur conjuncta decreto æternæ voluntatis Dei de omnibus et singulis, quæ in quolibet tempore operatus est, et ita quidquid de facto operatur, dicitur facere per potentiam ordinatam, quia semper operatur juxta decretum suum et ita solum ea dicitur posse de absoluta potentia, quæ nunquam facturus est. Et uterque modus est satis usitatus, prior tamen videtur magis conformis communi modo loquendi et commodior.

20. *Duplex est ordo actionum omnipotentiam.*—Hinc etiam actiones hujus potentiam in duos ordines distinguere possumus, quædam enim sunt possibles, quæ nunquam erunt, aliæ vero sunt quæ fiunt de facto, vel aliquando tantum futuræ sunt, vel jam sunt factæ. De his ergo actionibus, quæ interdum fiunt, tractandum est in toto discursu theologiæ, nam una ex his actionibus est creatio, huic adjuncta est conservatio et gubernatio, ad quam pertinet cooperatio, seu concursus cum omnibus causis secundis. Et in his videntur contineri actiones omnes ordinariæ, pertinentes ad communem cursum naturæ: quæ propterea ad philosophicam considerationem pertinent: et ideo de illis diximus in Metaphysica, disp. 20, 21 et 22. Ultra has vero actiones sunt aliæ superioris ordinis, ut sunt sanctificatio et justificatio et glorificatio intellectualium creaturarum, Incarnatio, transsubstantiatio et effectio quælibet per instrumenta supernaturalia, de quibus per totius theologiæ discursum disputatur. Et ideo

extra rem esset de illis hic dicere. Satis ergo est, advertere, licet actiones hæ variae sint, potentiam Dei esse unam et simplicissimam in se, ut in disput. 3 Metaphysicæ dixi, sect. ult., num. 51. Illa enim potentia, ut dixi, non specificatur ex suis actionibus, quia non specificatur ab objecto, et in se est absolutissima et eminentissima, et ideo cum sit una, omnia potest. Quanquam nihil impedit, quo minus per inadæquatos conceptus a nobis plures possint distingui ratione, ut est potentia creativa, vel motiva, etc., ut ibidem dixi.

21. *De actionibus possibilibus.*—De actionibus vero possibilibus regula generalis est, omnes illas actiones, quæ non involvunt repugnantiam esse possibles huic potentiam. Disputare autem in particulari de omnibus actionibus, vel effectibus, de quibus dubitari solet, an in se involvant repugnantiam nec ne, non est hujus loci, sed ad varias materias theologiæ et philosophiæ pertinet, ut constat. Solum adverte, non solum esse Deo impossibles actiones, quæ in genere entis, videntur repugnantiam involvere, sed etiam quæ divinæ bonitati sunt repugnantes, ut mentiri, peccare, infidelem esse, etc. Quia etiam hæ involvunt contradictionem comparatæ cum infinita bonitate Dei. Et ratio est, quia potentia non potest exire in actum nisi, ut applicata per voluntatem, et voluntas Dei non potest velle nisi juxta et decencia suam bonitatem et ad hoc est natura sua determinata quoad specificationem, ut in Relectione prima late disserui.

22. *Dubium.*—*Resolutio.*—Solent autem D. Thomas et alii scholastici, hoc loco in particulari disserere, an possit Deus facere quod præteritum non sit præteritum. Quod gratia exempli videtur adductum ad explicandum, quomodo sine impotentia ex parte Dei, fieri non possit, quod implicat contradictionem. Unde in illo puncto certam existimo D. Thomæ sententiam in dicta quæst. 25, art. 4 asserentis, fieri non posse, ut factum sit infectum, in sensu composito, ita enim ibi loquitur, et secundo contra Gent., cap. 25. Idem Bonaventura 1, dist. 42, quæst. 2 et Thomistæ omnes. Estque aperta sententia Hieronym., epist. 22, ad Eustoch., Augustini 26, contra Faust., cap. 5, Anselmi in Prosolog., cap. 6 et lib. de Concord. Præsc. et prædest., cap. 4. Imo et Aristoteles idem tradit ex Agathone 6. Ethicor., capit. 2. Ratio vero est, quia præteritum dicitur, quod in aliqua differentia temporis habuit esse, impossibile autem est, ut quod semel ponitur habens esse in aliqua differentia tempo-

ris, in illa eadem non habeat, vel non habuerit esse. Quia esset et non esset pro eodem tempore, quod repugnat in se: et consequenter etiam ipsi potentiae DEI, quia ad ejus potentiam spectat, ut quod vult esse pro aliquo tempore sit, unde pro eodem tempore non esse, esset contra potentiam DEI. Sicut ergo non potest Deus facere, ut res sit et non sit simul, quia hoc esset se ipsum negare et sibi repugnare, ita nec potest facere, ut praeteritum non fuerit.

23. *Opinio contraria. — Explicatur.* — Quidam autem theologi videntur contrarium docere, maxime Gregorius in 1, d. 42 et alii, quos refert, et sequitur Corduba, lib. 1, q. 55, dub. ult. Sed contradicunt in modo loquendi, non in re. Volunt enim, quod licet Deus fecerit aliquam rem, manet in ipso integra potentia, qua potuisset illam non facere in sensu diviso, ideoque volunt affirmandum esse, nunc esse in Deo potentiam, ut praeteritum non fuerit. Non dicunt autem, posse non fuisse, postquam fuisse supponitur, sed absolute et secundum se spectatum, quod nemo negat. Unde illud extra rem est: Similis vero quaestio de voluntate Dei tractari solet, an postquam aliquid voluit, maneat in illo potentia, ut illud ipsum in ordine ad idem momentum nolit: et resolutio est, in sensu composito non habere talem potentiam. Non quia aliquam potentiam amiserit aliquid volendo, sed quia nunquam habuit potentiam, ut mutari possit, licet secundum se et in sensu diviso habeat potentiam ad utrumque et eandem semper refineat, ita ergo in praesenti loquendum est.

24. *Duo dubia expediuntur.* — Ex his etiam expedienda sunt duo alia dubia, quae divus Thomas in duobus articulis ultimis illius quaestionis tractavit, scilicet: An Deus possit plura, vel alia facere, quam fecit, et an quae fecit, potuerit efficere meliora. In utroque vero resolutio est clara. Primo ergo certum de fide est, potuisse et plura et alia distincta facere. Ita docent omnes theologi cum Magistro 1, d. 43. Et divus Thomas, q. 25, art. 5. Et Vualdensis in doctrinali lib. 1, cap. 10, ubi oppositum errorem refert tradidisse Wicleffum et Abailardum, eumque late ex Patribus confutat. Qui damnatus etiam refertur in Concilio Senonensi. Sed res est evidens in Scripturis, ut patet ex locis Matthaei et Marci supra citatis, quae sunt de omnipotentia Dei et de ejus libertate, in qua videtur Wicleffus errasse. Hac etiam ratione dicimus, potuisse Deum aliam naturam humanam sumere, et potuisse aliter redimere genus hu-

manum, quam fecit et plures salvare, quam salvat, vide Augustinum 13, de Trinit., cap. 18, de Spiritu et lit., cap. 1 et epistol. 3, Gregorium 22, Moral., cap. 25. Item, etiam creaturae multa possunt facere, quae non faciunt, ut homine ratione suae libertatis non facit omnia quae potest, multo ergo magis Deus. Item, non solum homo, sed etiam sol posset plura facere quae non facit, quia ei non applicatur materia, ergo Deus, qui non indiget materia et est dominus suorum actuum, multo magis poterit plura, vel diversa facere, vel cum causis secundis, si aliae essent, vel aliter applicarentur, vel se solo pro sua libertate.

25. *Dubium. — Resolvitur.* — Hic vero statim occurrit interrogandum, quot sint ista plura, quae potest Deus facere, et an sint finita vel infinita cathegorematicae in individuis, vel speciebus, vel gradibus rerum, vel etiam in pluribus mundis in infinitum, vel simul, vel successive, vel ex similibus, vel ex dissimilibus corporibus: atque adeo aequalibus, vel inaequalibus in perfectione cum eo, qui nunc est. Itemque utrum non solum modo possit Deus plura facere, quam fecit, sed etiam in quocumque rerum statu, seu quacumque suppositione facta, quod aliqua Deus creaverit. Ubi involvitur illa quaestio, an possit Deus facere simul omnia, quae ut possibile novit, quibus creatis jam non posset facere plura. Sed haec infinitam habent disputationem et per varias materias vagantur: ideoque illa omitto, praesertim quia ex principiis positis in dic. disp. 30 Metaphysicae, sect. ult., facile omnia expediri possunt.

26. *Assertio. — Conclusio.* — In alio puncto breviter dicendum est, multa fecisse Deum in universo, quae non potest facere meliora in illo genere, et ita quoad aliquid non potuisse facere melius universum hoc, quam fecerit, licet quoad aliqua in particulari illud potuerit facere perfectius. Declaratur imprimis, quia fecit unionem hypostaticam, quo opere nullum altius, nec perfectius potest efficere, ut nunc suppono. Unde fit, ut ex ea parte qua hoc universum nobilitavit per illud opus, non possit hoc universum esse perfectius. Unde etiam ait D. Thomas Beatam Virginem, quatenus assecuta est dignitatem Matris DEI, non posse in illo genere nobiliorem dignitatem habere. Item gratia et gloria (ut ego opinor) sunt talis perfectionis essentialis, ut non possit fieri in ordine qualitatum altior, aut major perfectio intellectualis naturae. Unde etiam hoc universum ex ea parte, qua refertur ad ultimum finem non potuit esse perfectius, tum ex parte

finis ultimi, qui est Deus: tum ex formali consecutione illius secundum speciem visionis et fruitionis, qua obtinetur. Rursus in hoc universo corporeo non potuit fortasse esse nobilior natura, quae illi praesent in eodem genere corporalium rerum, quam sit homo, quia fortasse non potest esse natura corporalis et rationalis alterius speciei. De caelis vero et simplicibus corporibus est controversia, an potuerint esse essentialiter meliora et alterius speciei, sed probabilius videtur, fieri potuisse, quia nulla apparet repugnantia, quod etiam sentit D. Thomas d. art. 6, ad. 3.

27. Addit tamen idem D. Sanctus, suppositis his rebus, ex quibus universum constat, non potuisse esse quoad ordinem et contentum earum, in quo bonum universi consistit. Quod incertum est, et ita oppositum docet Durandus 1, dist. 44, quaest. 3, quia in Theauris divinae omnipotentiae multi ordines contineri possunt, et fortasse alius esset simpliciter melior, licet in ordine ad finem a Deo intentum hic fuerit optimus. Nam si Deus voluisset aliter homines praedestinare, vel plures, vel in majori virtute, et gratia, vel in statu innocentiae perpetuo conservare, posset etiam alio modo elementa, vel influentias caelorum ordinare, ita ut omnibus pensatis totum esset perfectius. Semper tamen credendum est Deum juxta finem sibi praestitutum optime omnia facere, quae facit, ut loquitur Augustinus 3, de libero Arbitrio, cap. 5. Et explicui in citato loco Metaphysicae, et in tomo primo de Incarnatione, disputatione 4, sect. 2 et 3.

CAPUT X.

DE DIVINA PROVIDENTIA.

1. *Esse in Deo providentiam.* — Providentia et Praedestinatio tam sunt conjunctae, ut vix possit una sine altera exacte declarari. Unde cum in sequenti tractatu latissime simus de Praedestinatione dicturi, ibi de Providentia etiam dicemus. Ut vero ratio nominis habeatur et quaedam magis generalia principia supponamus, visum est caput hoc in fine hujus libri adjungere, quod tantum sit velut praebulum quoddam ad tractatum de Praedestinatione. Ut ergo nomen providentiae explicemus, supponimus, habere Deum actualem gubernationem hujus universi, illique praesent conservando illud et ordinem illius, totumque illud, universasque partes ejus in fines suos pro captu earum dirigendo. Hoc fundamentum de

fide certum est, esse in Deo Providentiam. Quia gubernatio illa temporalis actio est, quam Deus per suum intellectum et voluntatem operatur, quia Deus non aliter extra se causat, ut supra ex fide ostensum est, ergo necesse est, ut ratio illius gubernationis universi in Dei mente ex aeternitate praecedat, non enim potest in tempore concipi, aut inchoari. Hanc ergo rationem aeternae gubernationis intra Deum existentem, providentiam vocamus. Atque hoc modo providentiam esse docet Scriptura, cum de Divina Sapientia dicit: *Attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter*, Sap. 8, cap. 6. *Aequaliter est illi cura de omnibus*. Et infra: *In omni providentia occurrit illis*, et cap. 14: *Tu autem Pater gubernas omnia providentia*. Et Christus Dominus, Matth. 6: *Respicite volatilia caeli*, etc. Item Luc 12 et passim. Solet autem a theologis quaeri, an providentia sit actus voluntatis divinae, vel intellectus. Sed hanc quaestionem in Praedestinatione exacte examinabimus. Nunc supponamus, utriusque facultatis actus ad providentiam requiri. Nam in omni gubernatione prudentia necessaria est et voluntatis electio, ac executio et vix definiri potest, quisnam horum actuum magis necessarius ad debitam providentiam sit. Nomen autem providentiae ad utrumque facile applicari potest, et ideo in hac controversia non est multum utilitatis, ut in citato loco latius dicemus.

2. *Duplex providentia.* — Ut autem haec veritas fidei melius intelligatur et ut attingamus errores, qui circa illam fuerunt, est advertendum, duas veluti partes in hac providentia distingui posse; unam physicam, seu naturalem appellare possumus, aliam moralem. Prior generalis est rebus omnibus, tam inanimatis, quam animatis, atque etiam hominibus et angelis, quatenus cum aliis commune habent esse et operari. Posterior est propria hominum et angelorum, quia illi soli sunt capaces moralium actionum et finis, qui per illas comparatur, quia illi soli habent arbitrii libertatem. Ad priorem providentiae partem pertinent actiones sequentes. Prima conservatio est in esse Providentia enim supponit creationem et addit actionem necessariam, ut res creata subsistat, et finem suum consequi valeat. Inter has ergo actiones prima est conservatio: *Quomodo enim posset aliquid permanere, nisi Deus voluisset*. Sap. 11. Alia operatio est concursus, seu cooperatio Dei ad omnes actiones creaturarum, quia sicut sine influxu Dei esse non possunt, ita nec operari, et ideo dicitur Deus,